

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНИХ КОМПОНЕНТІВ ТВОРЧОГО ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ

У статті розкривається значення середнього навчального закладу (школи) для створення та повноцінного розкриття, глибокого дослідження взаємозалежних компонентів творчого освітньо-виховного середовища як полікультурної виховної системи.

Школа в ХХІ ст. в Україні – це школа полікультурного виховання, самовизначення й самореалізації особистості.

Завдання школи, за висловом П. Блонського, – навчити жити, виховати людину, здатну створити своє особисте життя. Навчання змінюється протягом усього шкільного віку дітей у зв'язку з поступовим ускладненням його змісту та способів. Засвоєння школярами нових знань на уроці, зацікавлення одержаною інформацією викликає бажання дізнатися глибше про почуте на уроці, сприяє зрушенням в їх навчальній діяльності та психіці. Саме на це націлена класна робота.

Учень, знаходячись у творчому освітньо-виховному середовищі, розуміє, що учитися корисно, його пізнавальні інтереси значно підвищуються, позитивні емоції значно перевищують негативні. У вихованні і навчанні ведемо дитину, допомагаємо їй досягти такої духовної сили особистості, за якої вона в змозі осягнути таємницю свободи в собі.

«Народження» іншої людини, здатної відкрито взаємодіяти зі світом, діалогічно спілкуватися з ним, виховати особистість, яка творчо осмислює буття, знаходячись в безпосередньому контакті, розкривають адепти акмеології – принципово нової освітньої системи. До таких, на нашу думку, і відноситься творче освітньо-виховне середовище. Воно сприяє розширенню уявлення людини про себе та ступінь її включеності до соціуму; дає змогу змінити межі кореляції індивідуальності з її оточенням; усуненням або послабленням захисних механізмів. Це слугує підвищенню ступеня свободи у відносинах «індивідуальність – навколишній світ»; до саморегуляції, що фіксується в змінах ієрархії потреб; значущості певних подій; оптимізації афективної сфери; розвитку самосвідомості – когнітивної, поведінкової; зростанню творчого потенціалу; спрямуванню його в життєтворче русло; побудові холистичної стратегії адаптації; розвитку здатності до рефлексії й саморефлексії; формуванню стійкої мотивації саморозвитку; забезпеченню трансцендентальних потреб. Творче освітньо-виховне середовище – це таке оточення особистості, в якому гармонізується стан людини; нейтралізуються наслідки стресу; розвиваються творчі здібності; здійснюється оздоровчий вплив на весь організм; взаємовідносини із соціальним оточенням спрямовуються у конструктивне русло; полегшуються контакти з власною сутністю, з внутрішнім «Я»; зростають виявлення цілеспрямованої творчої активності, включення до процесу творчої імпровізації.

Організація і проведення формуючого експерименту (1998 – 2005 роки) дозволила виявити рівень готовності педагогів до експериментальної роботи (рис. 1). Зацікавленість учителів експериментальними формами роботи на початку їх проведення, потім деякий час стабільність і різкий спад інтересу до оновлення в педагогічній практиці є свідченням того, що не всі педагоги, які погодилися на експеримент, були готові до такої роботи: бра-

кувало знань про інноваційні технології, не всім достатньо було досвіду, щоб осмислити, відібрати ті проблемні теми, які найкраще розкриють особливість творчого освітньо-виховного середовища на уроці і в позакласній роботі. В результаті 62% педагогів були готові до проведення експериментальної роботи.

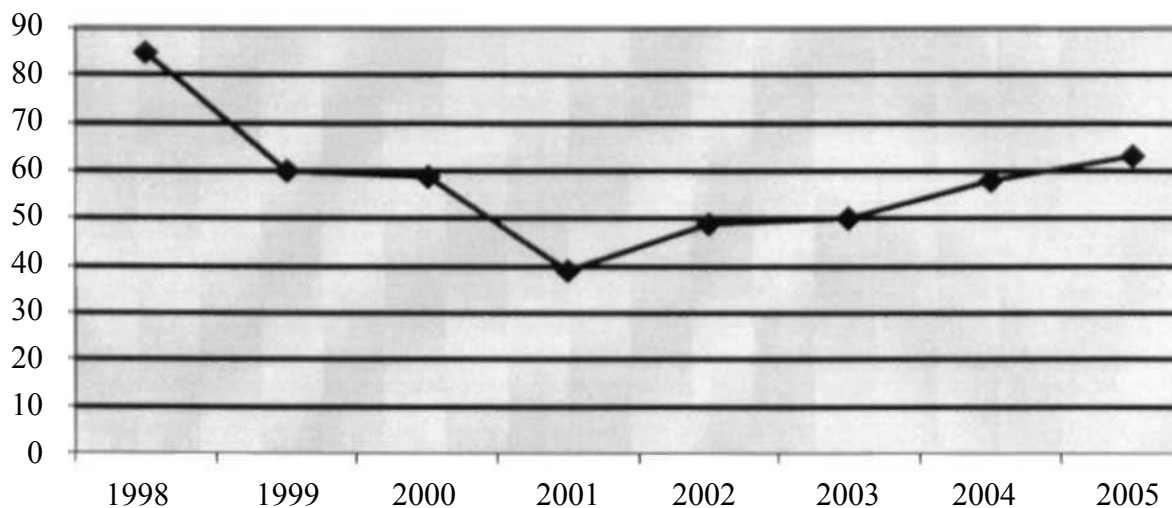

Рисунок 1

Були створені творчі групи: «Інноваційні педагогічні технології», «Перспектива», «Творча обдарованість».

Навчальний процес в закладах гуманітарного спрямування будується таким чином: надається можливість учневі самостійно обирати обсяг і рівень того соціального досвіду, який закладено у навчання, залежно від його потреб, здібностей і нахилів.

Нами впроваджена авторська методика інтегрованого тематично-блочного алгоритму структурування програмної теми, яка передбачає горизонтальну і вертикальну інтеграцію: 1) між програмними темами; 2) між предметами, що стоять поруч у розкладі уроків; 3) між предметами, запропонованими для вивчення певною віковою категорією дітей; 4) внутріпредметну; 5) між гуманітарними дисциплінами; 6) між гуманітарними і точними дисциплінами; 7) між точними дисциплінами; 8) класно-предметну; 9) основу на зануренні в певну дисципліну в I півріччі, в іншу – в II півріччі; 10) між предметами в класі з поглибленим вивченням того чи іншого предмета; 11) інтеграція етичних знань учнів через вивчення курсу «Людина серед людей», «Людина та суспільство». Це допомагає школярам глибше засвоїти норми гуманістичної моралі, оскільки вони постають у єдності з іншими суспільними явищами.

Такий підхід до планування навчального процесу допомагав відійти від репродуктивного засвоєння знань, де учень є лише об'єктом навчально-виховного процесу, і включити їх до активної творчої діяльності. Опанувати річними новітніми соціальними технологіями, культуроцентричністю, поліваріантністю, діалогічністю, екзистенційністю, навчитися прийомам впровадження в життя власних позитивних прогресивно-творчих ідей, задумів, проєктів, що мають індивідуальний характер з дивергентною, катарсичною спрямованістю, і оволодівати, за висловом Л.М. Щетиніної, методами асертивної поведінки, критичністю мислення, креативністю, аргументованістю дії, створювати умови для поліпшення здоров'я дітей – і духовного, і естетичного, і емоціонального, і фізичного, і психічного, сприяти їхній самостійності, що слугуватиме становленню їх як особистостей, що і є метою гуманітарної школи як закладу життєвої самотворчості, активній творчій ролі всіх учасників навчально-виховного процесу в створеному творчому освітньо-виховному середовищі.

Виховний процес є системою умов, що сприяють самореалізації особистості, формують високу моральність, спонукають до творчості. Виховання – це розвиток, а розвиток – самоствердження особистості. На кожен сферу дитини – інтелектуальну, мотиваційну, емоційну, вольову і регулятивну, предметно-практичну та екзистенційну – переважно впливають бінарні методи «виховання – самовиховання». Самовиховання тільки тоді виховання, коли воно «само». Людина сама себе створює. Це «само» надмірно проявляється у підлітковому віці, особливо в 13 – 14 років, коли активно складається уявлення про своє «Я». Аксиологічний підхід до виховання – це орієнтація на цінності особистості, що відповідають її запитам, а також визначеним суспільством нормам у певній історичній та життєвій ситуації. Творче освітньо-виховне середовище передбачає забезпечення поваги до чужої думки, виявлення таких суб'єктивних якостей учнів, як участь у діалозі та вміння робити вибір, обстоювання своєї позиції в оцінюванні фактів, подій, почуттів і відкриттів, відповідальність і самодисципліна.

Така організація навчально-виховного процесу разом з одержанням суми знань навчала способів здобуття знань із зростаючим ступенем самостійності, з використанням тих знань у житті. Адже не можна навчити дитину на все життя, її треба навчити вчитися все життя, закласти підвалини креативного мислення, активної самостійної творчої роботи і на цій основі поступового переходу до самоосвітнього навчання, за якого відбувається самовдосконалення та самовираження, формування особистості з гнучким розумом, розвиненими потребами до подальшого пізнання та самостійних дій, певними навичками та творчими здібностями. У зв'язку з цим вивчався рівень самоосвітньої компетентності випускників школи, тобто тих дітей, які протягом всього свого часу перебування в школі знаходилися в атмосфері створеного творчого освітньо-виховного середовища. В обстеженні взяли участь 105 учнів експериментальних класів і 82 учня контрольних. Результати обстеження представлені у табл. 1.

Таблиця 1 – Рівень самоосвітньої компетентності випускників школи

Рівень компетентності	Експериментальні класи	Контрольні класи
Низький рівень самоосвітньої компетентності	4%	32,8%
Середній рівень самоосвітньої компетентності	60,8%	43%
Високий рівень самоосвітньої компетентності	35,2%	24,2%

Наступна група функцій спрямована на корекцію впливу різних суб'єктів соціальних відношень дитини (соціальна допомога сім'ї, взаємодія з педагогічним колективом, корекція впливу засобів масової комунікації, нейтралізація негативних впливів соціуму, взаємодія з іншими освітніми закладами). Виховання культури бажань великою мірою визначається тим, наскільки мудра гармонія встановлюється у житті людини між задоволенням матеріальних потреб і становленням, розвитком і задоволенням потреб духовних.

Досліджувалася результативність духовного розвитку школярів за такими параметрами:

- взаємодія соціальних, виховних і навчальних факторів, котрі забезпечує суб'єкт;
- суб'єктний зв'язок всіх учасників творчого освітньо-виховного середовища як такого, що сприяє життєвій самотворчості.

На питання, поставлене перед учителями: «Що в першу чергу викликає у Вас стурбованість у поведінці дітей?», на початку експерименту – 1998 року і наприкінці 2005 року одержали такі відповіді (варіанти узагальнено):

- 1) зневажливе ставлення до старших – 84%; 44%;
- 2) низький рівень культури спілкування з однокласниками – 69%; 42%;
- 3) небажання читати програмну літературу – 58%; 43%;
- 4) відсутність інтересу до книг взагалі – 51%; 41%;
- 5) егоцентризм – 45%; 39%;
- 6) тютюнопаління – 42%; 38%;
- 7) замкненість – 39%; 21%;
- 8) штучні вигадання причин не відвідувати заняття в школі – 37%; 32%;
- 9) низький рівень успішності – 32%; 26%;
- 10) тривалість інтересів, захоплень – 27%; 19%;
- 11) впевненість у своїх діях – 21 %; 3 5%.

Результати дещо змінилися на краще, про це свідчить шкала цінностей, представлена у вигляді діаграми «Шкала цінностей» (рис. 2). Творче освітньо-виховне середовище сприяло зменшенню нейтральних позицій щодо морального оцінювання різних поведінкових ситуацій – від 58% до 43%.

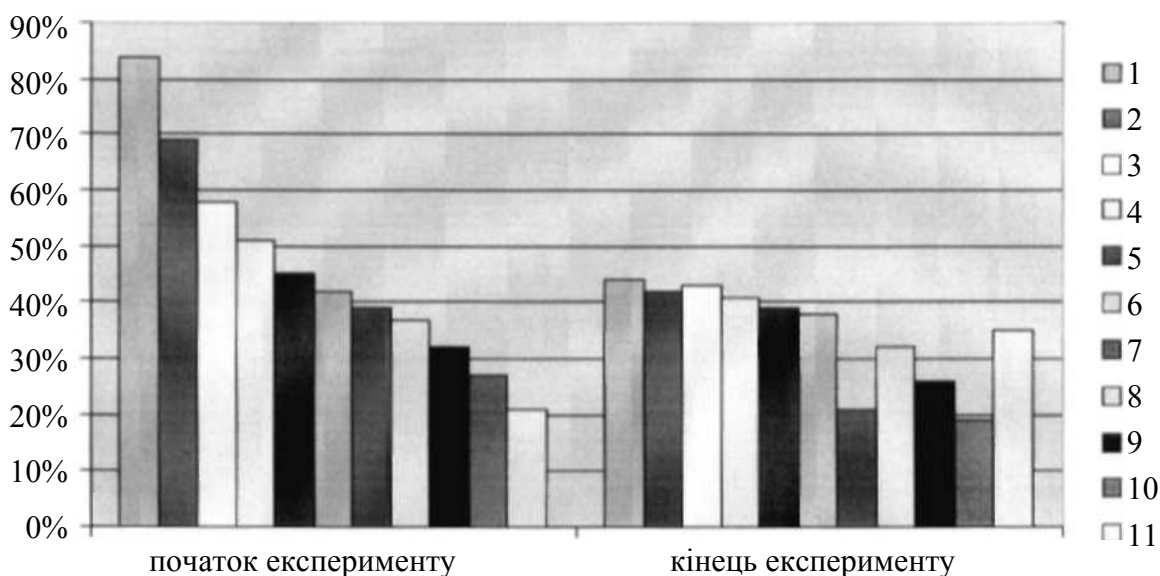

Рисунок 2 – Діаграма «Шкала цінностей»

Таким чином, створення творчого освітньо-виховного середовища у групах, створених на базі кожного класу протягом всього дня, в 2, 3, 4 класах – частково на базі кожного класу, коли дітей, що відвідують групу, багато, частково на базі зведення груп за паралелями. Відбулися зміни у ставленні до однолітків: від доброзичливого до тактовного – від 38% в 1 класі до 69% в 4 класі. Це попереджало девіантну поведінку, підвищувало успішність навчання як мотиваційну діяльність, що мало особистісний смисл для учня, сприяло зменшенню кількості негативних ситуативно-особистісних реакцій, таких, як: відсутність бажання контактів з навколишніми людьми, – проявів реакції позиції «пасивна – демонстративна грубість» або внутрішня образа, і навпаки, – проявів реакції компенсації – прагненням учня приховати свою слабкість або нездатність в якійсь сфері діяльності, яка йому зразу не піддалася.

Нині, коли стаємо нарешті свідками становлення демократичного суспільства, громадянська позиція вчительства має відіграти конструктивну роль у формуванні гро-

мадянських якостей дітей. Адже саме вчитель, передаючи знання, допомагає підростаючому поколінню усвідомити себе громадянами великої держави, назва якої – Україна. Цілеспрямована, системна робота з виховання учня-громадянина розрахована, природно, на тривалий період і передбачає високу результативність. Творче освітньо-виховне середовище бере на себе так звані соціально-терапевтичні функції: підвищення валеологічної грамотності, здійснення конкретної допомоги тим учням, що її потребують, пропозиція для вживання лікувальних трав, співробітництво з медичними закладами. Воно служить фундаментом школи життєвої самотворчості як закладу, що формує життєву компетентність, інтелект, досвід, креативність і критичність мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Приходченко К.І. Зростання ролі виховного процесу в творчому розвитку і саморозвитку учнів / К.І. Приходченко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – Київ-Запоріжжя. – 2003. – Вип. 26. – С. 96-99.
2. Фролов И.Т. О человеке и гуманизме / Фролов И.Т. – М. : Наука, 1989.
3. Пампура В.И. Гуманитарная социология: новые ориентиры и старые проблемы / В.И. Пампура // Социологические исследования. – 1992. – № 2. – С. 14-16.
4. Покань В. Культурологія : [навч. посіб.] / Покань В. – К. : МАУП, 2000.
5. Божович Л.И. Познавательные процессы. Личность и ее связи и отношения / Л.И. Божович // Психология исследования. – М. : Педагогика, 1982.

Е.И. Приходченко

Исследование взаимозависимых компонентов творческой образовательно-воспитательной среды как поликультурной воспитательной системы

В статье раскрывается значение среднего учебного заведения (школы) для создания и полноценного глубокого исследования взаимозависимых компонентов творческой образовательно-воспитательной среды как поликультурной воспитательной системы.

К.І. Prikhodchenko

Investigation of Interdependent Components of Creative Educational Medium as Polyculture Educational System

The role of school is revealed to investigate some interdependent components of creative educational medium as polyculture educational system.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2009.